

CÂTEVA CONSIDERAȚII DESPRE BOCET SAU “CÂNTATUL MORTULUI” ÎN SIGHIȘOARA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Ion Eugen Sârbu

Problema morții a reprezentat o temă constantă a gândirii umane. Persoane din diferite domenii de activitate, inclusiv istorici au fost atrași de acest subiect. Moartea a fost și este percepută în mentalul colectiv ca o ultimă inițiere a omului, pragul spre o altă stare a ființei.

În secolul XX în civilizațiile industrializate din Europa și America de Nord, moartea devine un subiect care deranja și de care lumea se îndepărta. Fenomenul morții devine unul tehnic, care-l izolează pe muribund și-l ține la distanță pe cei apropiați, astfel riturile funerare se simplifică¹. Dacă în prima jumătate a secolului XX pentru istoriografie moartea era un subiect tabu, în ultimele decenii problematica morții devine un subiect “la modă” și pentru unii istorici².

Mai ales în societățile tradiționale, trăirile în fața morții sunt manifestare printr-o serie de practici funerare, magice, religioase. Putem afirma că moartea în sine nu este cea care provoacă durerea, ci dispariția aproapelui. În fața acestei dureri provocate de moartea unei persoane dragi, a celuilalt, omul încearcă să renege moartea, devenind pretextul unei reflecții, meditații asupra fragilității vieții, un pretext pentru a trăi mai bine. Strigăt de durere acompaniat de gest și mimică, bocetul stabilește un dialog între cei rămași în *Lumea cu Dor* și cel plecat în *Lumea de Dincolo*. Actul bocirii indică o stare de criză, dar conduce și la o ușurare sufletească, la o atenuare a tristeții familiei îndoliate³.

Ca formă de manifestare a regretului în fața pierderii persoanelor importante din viața noastră, de-a lungul timpului au fost create diferite forme de înmormântare și doliu, simbolizate prin diverse rituri funerare, simboluri, datini și obiceiuri⁴. Cu toate acestea riturile de doliu și de înmormântare nu pot compensa pierderea suferită.

În spațiul românesc începând cu a doua jumătate a sec. al XIX- lea au fost publicate bocete din Bucovina, Dobrogea, Banat, Muntenia. La vechile

¹ Toader Nicoară, *9 teme de antropologie istorică*, Cluj-Napoca 2012, p. 211,

² *Ibidem*, p. 212-215.

³ Loredana-Maria, Ilin-Grozoiu, “Strigătul de durere oltenes manifestat prin bocetul tradițional”, în *Arhivele Olteniei*, serie nouă, nr. 32, 2018, p. 211-218.

⁴ Păcurar Lavinia, “Atitudini în fața morții: Aspecte generale”, în *BiblioRev*, Biblioteca Centrală Universitară “Lucian Blaga” – Cluj-Napoca, nr. 18.

popoare actul bocitului era obligatoriu, bocetele românești fiind reminiscențe arhaice preistorice⁵. Indiferent de forma de exprimare a tristeții – bocet liber (practicat în Oltenia, Muntenia, sudul Moldovei și Dobrogea) sau bocet versificat (practicat în Banat, Transilvania, Maramureș, Bucovina și nordul Moldovei), aceste lamentații îndeplinesc o dublă funcție: îmbunarea mortului și redobândirea echilibrului psihic al celor îndoliați⁶.

Plângerea morților (jelirea), întâlnită sub o formă sau alta la toate popoarele lumii, nu era numai expresia spontană a durerii, ci avea și un caracter îndatinat, ce presupunea îndeplinirea unei obligații sociale.

Zona geografică la care face referire titlul se afla în perioada interbelică în aceeași unitate teritorial-administrativă – jud. Târnava Mare – până la reorganizarea administrativă din 1968. O dată cu industrializarea și migrația forței de muncă la oraș satele și-au diminuat posibilitatea de a-și conserva sau de a transmite mai departe obiceiurile și tradițiile. Încă în perioada interbelică atât românii cât și sașii trăiau în comunități conservatoare, pentru care obiceiul locului avea valoare și era păstrat cu sfințenie. În cazul românilor unul dintre aceste obiceiuri este „cântatul mortului”. Autorii Monografiei Județului Târnava Mare, apărută la editura Miron Neagu din Sighișoara în 1942, au cules o serie de bocete și cântece rituale de înmormântare. Bocetul, așa cum este numit el în literatură, era determinat de durerea provocată de pierderea unei ființe dragi. În majoritatea satelor din zonă se folosea termenul de „a cânta mortul”. Pe lângă expresia spontană a durerii, provocată de pierderea unui membru al familiei, a cânta mortul era aproape o datorie după cum spune chiar un vers: *Să nu te duci supărat./ Să nu te duci necântat.* În acest „cântat al mortului” erau surprinse o serie de aspecte din viața celui decedat și relația lui cu lumea. De cele mai multe ori versificarea era spontană, dar în unele cazuri era mai atent construită și notată de cea care își pierdea tatăl, mama sau copilul. În rândurile de mai jos am reprodus câteva dintre aceste bocete.

Bocet după copil, din Bârghiș, 1935⁷: *Dragul mumii iar mă'ntorc / Și de tin'dragă mă rog / Tu sa faci cum vii putea / Și-aicia de-ai rămâne / Că dragu mumii, știi bine / Că io nu mai am pe nimeni / Numa ăla care'n lume / Vai, care-i străin de mine./ Dragu mumii io m-am bucurat / Că am pe cineva'n sat; / Dragu mimii ai fost fată / Și mă stâmpărai v'odată / Că de câte ori ai ceva / Vai na'i cui te văera. / Că dacă spui la străin / Până mâne-i satu plin / (Că) la străin îi pare bine / Când aude rău de tine. / Draga munii./*

⁵ Loredana-Maria, Ilin-Grozoiu, *op. cit.*, p. 211-218.

⁶ *Ibidem.*

⁷ *Monografia Județului Târnava Mare*, editura Miron Neagu, Sighișoara, 1942, p. 445,

Când vine duminica / Mi-i tot friptă inima / Vai unde văz fetele / Cum își cotă numele, / Eu mă duc și stau în casă / Si-s tot cu inima arsă.

Bocet după bunic, Bârghiș, 1935: Moșu meu si dragu meu, / Moșu meu, mai zi ceva / Că nu-ți era sama (felul) așa. / Când veneam la dumneata / Câtă mine așa ziceai / - Marie, cum ar fi de bine / Dac'ai fi în sat la mine. / Moșu meu, ai cunoscut / Că la mine-ai milă mai mult, / Că mie' ntotdeauna / Mi-o fost milă de dumneata / Că io-am am știut că n'ai fată / Să te mai stâmperi vreodată. / Moșu meu io te-aș ruga / Când în codru mi-i intra / De mama știu că vi da / Si să-i spui moșule așa / Să-mi grijească copila, / Și să mi-o grijească bine / Ca cum mo grijit pe mine. / Vai moșu meu la plecare / Eu te rog să-mi dai ertare / Că' n lume, cât am trăit / Poate te-am mai necăjit. / Moșu meu / Să nu te duci supărat, / Să nu te duci necântat / Că dacă n' ai avut fată, Vai moșu meu ai nepoată. / Moșu meu io te-oi cânta / Până când m' oi stâmpăra. / Moșu meu m' oi cânta bine / Să-mi stâmpăr doru de mine. / Că de când m-am măritat, / Dorul nu l' am mai gătat. / Vai Doamne, cum îi de rău / Când nu iești în satul tău, / Că de-ai avea cât de bine / N' ai pe nime lângă tine.

Aceste două bocete au același autor, Maria S. Roman în vârstă de 25 de ani căsătorită de 6 ani în Bârghiș (atunci jud. Târnava Mare, în prezent jud. Sibiu) și surprind o serie de aspecte interesante atât despre cel mort, cât și despre cel ce-l “cântă”. În cazul de mai sus aflăm faptul că femeia era căsătorită în sat străin, că și-a pierdut o fiică, că-i murise mama, iar bunicul ei nu mai avea o altă fată care “să-l cânte”, astfel că această “datorie” a fost împlinită de ea. Dincolo de datoria socială, acest cântat, care era însoțit de plâns (jelire), avea rolul de a crea emoție pentru auditoriu, iar pentru cea care bocea de-a o elibera, “stâmpăra”, după cum spune versul: *Moșu meu io te-oi cânta / Până când m' oi stâmpăra.*

Un alt bocet care ne-a atras atenția este un “bocet după mamă” din Paloș, 1934⁸: *Muma mea, tinăra mea / Scumpă măicuțița mea / Da ieși maico din pământ / Muma mea Măicuțiță dulce / Stai cu min' nu te mai duce. / Scumpă măicuțița mea. / Că toate ficuțele / Dragă – s cu măicuțele. / Muma mea, cu vorbe bune, / Prea curând te duci din lume / Muma mea cu vorbe dragi / În fundu pământului / Când îi timpul lucrului. / Muma mea tânăra mea, / Nu mă lăsa singurea. / Că cin' n' are mumă'n lume / N'are-o vorbă cui îi spune;/ Si-i rău, Doamne dacă n'ai / O vorba cui să i-o dai. / Si-i rău, Doamne dacă n'ai / O vorba cui să i-o spui. / Că ce zice muma cu fata / Intră cuvântul ca'n piatră / Da când zici către-un strein / Până mâne, satu-i plin. / Muma mea, tinăra mea, / Nu-ți băga mila'n pământ, / Da ți-o lăsa pe mormânt / Să răsaie-un pomișor, / Pomișor cu foaie lată / Să știu unde-ești*

⁸ *Ibidem*, p. 446.

îngropată, / Și în pomi flori de-a rândul / Ca să-ți cunosc mormântul. / Muma mea, tinăra mea, / Că te mîncă pămîntul / Și pe mine urātu / Și te mîncă țărâna / Și pe mine inima rea. / Muma mea, harnica mea, / Cât de mult de te-aș cânta / Nu-și plătesc hărnicia, / Cât de mult de-aș ocoli / Tot nu poci maico plăti. / Dragă cât te-ai necăjit / Până pe noi ne-ai crescut. / Tinde maică mâna dreaptă / Și fă bine și mă iartă.

Aceste bocete exprimau durerea personală a celui care pierdea pe cineva apropiat și aduceau în discuție regretul plecării mortului din lumea aceasta și golul pe care-l lăsa în cadrul familiei, astfel “cântatul mortului” era personalizat, chiar dacă unele expresii erau preluate.

Un bocet cules din satul Retiș (1933) de la Silvia Cocișiu (42 ani), care își pierde fata de pe urma căreia a rămas un copil mic, este un alt exemplu de exprimare emoționantă a durerii sufletești⁹: *Draga mea harnica mea, / Draga mea, meștera mea / Tu, mâna pe ce puneai/ Draga mea parcă scriai./ Așa ți le potriveai./ Lasă dragă pămîntul / Și stăi și-ți lucră lucru/ Și - ți crești, dragă, copilu./ Că io, dragă m' oi sili / Din cât pot ți l-oi grijii/ De l-aș grijii cât de bine/ Că tot nu-l grijesc ca tine./ Emilie, cu boală multă,/ Boală multă'n vreme scurtă, / Ți-o fost boala necrezută./ C'altă boală de aveai crezământ mai mult aveai/ dar ți-o fost boala din băiat/ Cu aia ne-am înșelat./ Dar iartă mă, buna mea,/ Să te ierte preceasta,/ Că io nu te-oi fi grijit/ Pe cum ar fi trebui./ Hai, Emilie din pămînt/ Că nu mai pot de urât;/ Da hai de-ți vezi colpilu/ Cum o crescut, săracu./ Patru ani o împlinit/ Și tu, dragă, n' ai mai vint./ Și-acușă's cinci ani de zile/ Și tu nu mai vi la mine./ Da hai, de-ți vezi copilu,/ Cum o crescut săracu,/ Că trei mume l-o crescut./ Toate ți l-o grijit bine/ Da, tot nu, dragă, ca tine./ Când mă'ntreabă, dulcea mea,/ - "Mumă dragă muma mea,/ Da de ce-o murit muma?" / - "Da dac'o vrut Dumnezeu/ Să rămâi tu, dragul meu!" / - "Dumnezeu dice-o luat/ Ori dice s'o mâniaț?!/ Oei numa s'o mâniaț/ Că io nu o-am ascultat?!"/ - "Ba, ea nu s-o mâniaț/ Că tu o-ai ascultat/ Că tu ai fost de zece zile,/ Ce s'aștepte de la tine?!"/ - "Io-am rămas că chinuiesc,/ Pe mumă-ta s'o doresc!" / Când tot întreabă de tine/ Îmi arde inima'n mine./ Da hai dulce fiia mea/ De-mi stâmpără inima./ Că frate-tău-i de însurat/ Sorut-ta de măritat/ Și tu nu ne-ai mai căutat/ Copilu-i de grădinuță/ Și-are lipsă de măicuță./ Dulcea mea, și buna mea,/ Da hai, dragă, după mine/ nu mă lăsa chin în lume/ Că io, dragă, nu trăiesc/ Că numa mă chiniesc.*

Așa cum au remarcat și cei care au cules aceste versuri, “chemarea insistentă a fetei, descrierea felului cum a crescut copilul și mai ales

⁹ *Ibidem*, p. 447.

conversația dintre bunică și nepot, fac din acest bocet una din cele mai impresionante poezii improvizate sub o puternică trăită durere”¹⁰.

Pe lângă bocet, în secolul trecut o practică întâlnită, mai ales la moartea unei persoane tinere, era interpretarea unor “*cântece ritual de mort*”. Cântecele ritual de mort este o creație mai atent construită și care era interpretat, în general de un grup de femei, la un moment anume în cadrul riturii de înmormântare. În unele localități din zona la care ne referim acesta era numit “*Cântecul ăl mare*”. Acesta era deja o creație cultă, nu mai poate fi numit o creație populară spontană. Cântecele face referire la trecerea într-o nouă etapă: *Susu-i sus, Doamne, mai sus/ Sus, la poarta cerului/ De-a dreapta tatălui/ I-o chilie de tămâie/ Unde șede sfânta Mărie...*¹¹. Versurile erau compuse de preot, preoteasă sau învățător și erau adaptate doar într-o anumită măsură la situația în cauză. Spre exemplu în localitatea Boiu (jud. Mureș), acest obicei a fost păstrat până spre sfârșitul secolului trecut, iar cea care obișnuia să compună asemenea versuri era învățătoare, fiica preotului ortodox Gheorghe Dănilă (1918-1950)¹².

Un asemenea vers la moartea unei fete, a fost cules în 1932 de învățătorul satului Boiu, de la cantorul Dafin Ioan¹³: *Câți voiesc să mă asculte, / Să plângă cu lacrimi multe. / Pentru această întâmplare. / Oh! Amar și jale mare. / Ah! Moarte tirană ești / Unde vrei curând sosești. / Că nu-mi dai loc de răgaz / La al meu mare necaz. / Ah! Moarte tirană ești, / Te bagi unde nimeresti / Nu ție frică de' împărați / Cu taberi înconjurați. / De bătrâni nu ți-e rușine. / La tineri încă vine. / Ție moarte nu ție greață / A mă scoate din viața. / Că n'traceastă lume mare / Fost-am și eu mândră floare / Floare fui, floare trecui / Parte de lume n'avui. / Rea boală m'a pucat / Trupul mi-la uscat. / Și mi-a rupt firul vieții / Și m-a făcut prada morții. / Rămâi lume cu mult bine / Că eu azi mă duc din tine / Rămâi lume cu-i ești dată / Mie nu mi-ai fost lăsată / Veniți frați veniți surori / Și mă n'podobiți cu flori, / Și-mi spălați fața cu apă / Mă petreceți pân'la groapă. / O! iubită surioară, / Și voi iubiți frățiori / Și taică și mamă dulce / Acum dintre voi m-oi duce. / Pe o cale ne umblată / Iarăși voi venii vr'odată / La venirea omului / Sus pe norii cerului. / Căci îmi văd aceia lume, / Care prorocul o spune, / Astă lume ce rămâne / Este o deșertăciune. / Acum vă rog să iertați / Pentru*

¹⁰ *Ibidem*, p 448,

¹¹ *Ibidem*, p. 449.

¹² Marcu Mihail Deleanu, *Memorial istoric și etnolingvistic*, editura Timpul, Reșița, 2003, p. 297.

¹³ Nicolae Zamfir, “Monografia comunei Boiu“, 1932, manuscris aflat în arhiva parohiei ortodoxe Boiu, jud. Mureș.

*mine vă rugați / Vă rugați la Dumnezeu / Pentru sufletele mele. / Că, zis'a
Domnul iată viu, / Să vă slobozesc din chin / Acum și în veci amin.*

Așa cum se poate observa aici apare o simbolistică creștină: *Astă lume
ce rămâne / Este o deșertăciune/ ...* și continuă cu *Pentru mine vă rugați / Vă
rugați la Dumnezeu / Pentru sufletele mele*. Asemenea aspecte nu prea sunt
întâlnite în versurile în care femeia “*își cântă mortul*” și își strigă durerea
personală.

În ultimele decenii societatea a cunoscut importante transformări ceea
ce a determinat și o schimbare de atitudine în fața morții în mediul urban, dar
chiar și în mediul rural. În marile metropole europene, dar mai ales americane
putem vorbi de o exilare a morții în afara cotidianului, în afara familiei,
închiderea ei în spitale sau în azilul de bătrâni, atitudine specifică marilor
centre industriale sau societăților post industriale¹⁴. Orașul a copiat, într-o
anumită măsură, modelul orașelor europene, unde se constată o simplificare a
ritului înmormântării. Satul, confruntat cu o îmbătrânire a populației și cu
“exodul” tinerilor la oraș, rămâne cu morții “*necântați*” după cum se
obișnuia: *Să nu te duci supărat, / Să nu te duci necântat.*

¹⁴Toader Nicoară, *op. cit.*, p. 219.

**SOME CONSIDERATION ABOUT MOUING OR “ THE WAILING OF THE DEAD” ÎN AREA OF SIGHIȘOARA IN THE INTERWAR PERIOD
(Abstract)**

The geographical area to which the title refers was in the same territorial-administrative unit - Târnavă Mare county in the interwar period. The lament, as it is called in literature, meant for the one who suffered the loss of a loved one “the wailing of the dead.” The lament, as it is called in literature, meant for the one who suffered the loss of a loved one “the wailing of the dead.” In addition to the spontaneous expression of grief caused by the loss of a family member, wailing the dead was almost a duty. In this “wailing of the dead” were captured a number of aspects of the deceased's life and his relationship with the world. In the last decades, the society has undergone important transformations, which have determined a change of attitude towards death not only in urban, but also in rural areas.

Cuvinte cheie: zona Sighișoarei, problema morții, “cântatul mortului”, cântec ritual de înmormântare, perioada interbelică.

Keywords: Sighisoara area, the problem of death, the wailing of the dead, funeral ritual song, the interwar period.

